

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Βουκελάτου Γιάννα, Ψυχολόγος, Κοινωνική Λειτουργός, MSc, PhD.

E-mail: giannavoukelatou@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η υιοθεσία ως κοινωνικός θεσμός αποσκοπεί να καλύψει τις ψυχοσυναισθηματικές ανάγκες του παιδιού και να του εξασφαλίσει ένα μόνιμο και ασφαλές οικογενειακό περιβάλλον. Η διαδικασία της υιοθεσίας τελείται και ολοκληρώνεται με τη δικαστική απόφαση. Η πολύχρονη εφαρμογή του θεσμού της υιοθεσίας οδηγεί σήμερα στην πολυδιάστατη προσέγγιση και μελέτη του, με στόχο τη διασφάλιση των συμφερόντων και την ευημερία του απροστάτευτου παιδιού και της οικογένειάς του.

Στη μελέτη με θέμα: «Ψυχοκοινωνική προσέγγιση του θεσμού της Υιοθεσίας στην Ελλάδα: Αποτελέσματα από Ποσοτική και Ποιοτική Έρευνα», γίνεται προσπάθεια προσέγγισης του θεσμού της υιοθεσίας από ψυχολογική και κοινωνική πλευρά, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη ψυχική διεργασία που αφορά την ενημέρωση του παιδιού για την υιοθεσία του. Ειδικότερα, επιχειρείται η διερεύνηση του θέματος μέσα από τη μεθοδολογία της ποσοτικής και της ποιοτικής έρευνας. Η ποσοτική μελέτη αφορά στη διερεύνηση των γνώσεων, των απόψεων και των εμπειριών των εκατόν ενενήντα (190) επαγγελματιών ψυχικής υγείας που συμμετείχαν στην έρευνα. Η ποιοτική έρευνα διερευνά με τη μέθοδο της «εις βάθους συνέντευξης» στις σκέψεις, τα συναισθήματα, τις αντιλήψεις, τις πεποιθήσεις, τα βιώματα, τις εμπειρίες, τις απόψεις και τις στάσεις των τριάντα (30) θετών μητέρων, τριάντα (30) θετών πατέρων και τριάντα (30) υιοθετημένων ενηλίκων που συμμετείχαν στην έρευνα. Τα ευρήματα των δύο ερευνών οδηγούν στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων και στη διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων για τη βελτίωση του θεσμού γενικότερα.

Λέξεις-Κλειδιά

υιοθεσία, απώλεια, ψυχικό τραύμα, θετοί γονείς, υιοθετημένο παιδί, ηλικιακά όρια, ψυχολογικοί κίνδυνοι, ενημέρωση, ψυχολογική υποστήριξη, εξειδίκευση, διεπιστημονική ομάδα, ευημερία παιδιού

1. Εισαγωγή

Ο θεσμός της υιοθεσίας ακολουθεί τις εξελίξεις της κοινωνίας αντικατοπτρίζοντας τις κοινωνικές τάσεις και το πνεύμα της κάθε εποχής. Η υιοθεσία αποτελεί μια νομική διαδικασία, μέσω της οποίας δημιουργείται μια νόμιμη οικογένεια για το παιδί του οποίου οι βιολογικοί γονείς δεν είναι ικανοί ή δεν επιθυμούν ή τους έχει αφαιρεθεί από το νόμο το δικαίωμα να το φροντίζουν. Η υιοθεσία στοχεύει στη μακροχρόνια ευημερία του παιδιού. Μία επιτυχής υιοθεσία παρέχει ένα σταθερό και ασφαλές οικογενειακό περιβάλλον και καλύπτει τις ψυχοσυναισθηματικές και κοινωνικές ανάγκες του παιδιού.

Η διαδικασία της υιοθεσίας τελείται και ολοκληρώνεται με τη δικαστική απόφαση. Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην πραγματοποίησή της είναι οι βιολογικοί γονείς του προς υιοθεσία παιδιού, κυρίως η μητέρα, το παιδί, οι θετοί γονείς, οι αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες και το δικαστήριο που αποφασίζει για την υιοθεσία. Ο Σπυριδάκης αναφέρει ότι ο όρος «υιοθεσία» δεν αποδίδει μόνο τη νομική πράξη της υιοθεσίας, αλλά και την ίδια την έννομη σχέση του θετού γονέα και του θετού τέκνου, που δημιουργείται με τη νομική πράξη¹.

Σε διεθνές επίπεδο, διαπιστώνεται ότι το θέμα της υιοθεσίας έχει απασχολήσει πολλούς μελετητές και υπάρχει πλούσιο υλικό από επιστημονικές μελέτες και έρευνες που καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα της προβληματικής του θεσμού. Στην πλειονότητά τους οι έρευνες των Brodzinsky (1993) και Triseliotis (1997) επιβεβαιώνουν ότι οι γονείς που υιοθέτησαν και τα υιοθετημένα παιδιά είναι ικανοποιημένοι με την υιοθεσία. Ο Τρισελιώτης το 1989 πιστεύει ότι ένα στερημένο και διαταραγμένο παιδί όταν βρίσκει μία μόνιμη και στοργική οικογένεια μπορεί να επουλώσει τα τραύματά του². Ο Rowe το 1991 υποστηρίζει ότι η υιοθεσία είναι μία ευκαιρία για το παιδί για καλύτερη ζωή³. Ο Watson το 1994 αναγνωρίζει τη μοναδικότητα των θετών γονέων και τονίζει το συνεχή ρόλο της βιολογικής κληρονομιάς του παιδιού στη ζωή της θετής οικογένειας⁴. Η μυστικότητα αποτελεί τον πυρήνα της πρακτικής της υιοθεσίας για πολλά χρόνια, με αποτέλεσμα το είδος της κλειστής υιοθεσίας να επικρατεί σημαντικά. Ο Τρισελιώτης το 2000 επισημαίνει ότι μία επιτυχής υιοθεσία εξαρτάται από την καλή νομοθεσία, τις υπηρεσίες που πρέπει να έχουν καλή υποδομή και παροχές και τους επαγγελματίες, να είναι ευαισθητοποιημένοι, έμπειροι, γνώστες της πρόσφατης θεωρίας και να νοιάζονται για το συμφέρον του παιδιού⁵.

Όσον αφορά την ελληνική βιβλιογραφία διαπιστώνεται ότι οι μελέτες γύρω από το θεσμό της υιοθεσίας είναι περιορισμένες. Η έρευνα της Ασπασίας Καλούτση-Ταυλαρίδου το 1970 μελέτησε το θέμα της υιοθεσίας μέσα από το πρίσμα της προβληματικής της διαταραχής της ταυτότητας του υιοθετημένου παιδιού⁶. Η έρευνα που διενήργησε ο Ι. Παρασκευόπουλος το 1971 στο Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών στα πλαίσια ερευνητικού προγράμματος σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο του Ιλλινόις μελέτησε τις αντιδράσεις και τα προβλήματα των θετών γονέων σε μια εξελικτική μορφή καλύπτοντας τη χρονική περίοδο πριν από την υιοθεσία, κατά τη διαδικασία της υιοθεσίας και μετά από την τέλεση της υιοθεσίας⁷. Επίσης, ο Ι. Παρασκευόπουλος το 1971 διενήργησε μελέτη για τα υιοθετημένα παιδιά, στην οποία περιγράφει την κοινωνική τους προσαρμογή και τη σχολική τους επίδοση με τη χρήση του ερωτηματολογίου του «Ιλλινόις Τέστ Ψυχογλωσσικών Ικανοτήτων» (ITPA)⁸. Έρευνες για την υιοθεσία έχει διενεργήσει η Τσίτσικα το 1988 σχετικά με τα προβλήματα συμπεριφοράς και τη σχολική προσαρμογή των υιοθετημένων παιδιών και η Μαγκανιώτου και η Κουσίδου σχετικά με την ενημέρωση των παιδιών για την υιοθεσία τους σε παιδιά που υιοθετήθηκαν από το Κέντρο Βρεφών «Η Μητέρα». Επίσης, η Βορριά διενήργησε διαχρονική έρευνα παρακολουθώντας από το 1983 την εξελικτική πορεία υιοθετημένων παιδιών που υιοθετήθηκαν από το Κέντρο Βρεφών «Η Μητέρα».

Στο παρόν άρθρο γίνεται προσπάθεια ψυχοκοινωνικής προσέγγισης του θεσμού της υιοθεσίας μέσα από τη μεθοδολογία της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας. Η ποσοτική έρευνα απευθύνεται σε εκατόν ενενήντα (190) επαγγελματίες ψυχικής υγείας (κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, παιδοψυχιάτρους, ψυχιάτρους) και άλλους επαγγελματίες που ασχολούνται με την υιοθεσία (δικαστικούς λειτουργούς, εκπαιδευτικούς) με τη χρήση ημιδομημένου ερωτηματολογίου. Η ποιοτική έρευνα απευθύνεται σε τριάντα (30) θετές μητέρες, σε τριάντα (30) θετούς πατέρες και σε τριάντα (30) υιοθετημένους ενήλικες με βάση τη τεχνική της «εις βάθος συνέντευξης».

¹ Σπυριδάκης, Σ.Ι. (2006). Υιοθεσία ανηλίκου. Εκλαϊκευμένη νομική βιβλιοθήκη. (11). Αθήνα. Αντ. Σάκκουλα, σ. 1,2.

² Triseliotis, J., Κουσίδου, Τ. (1989). Η Κοινωνική Εργασία στην υιοθεσία και στην Αναδοχή. Αθήνα. Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ».

³ Rowe, J., M. A. (1991). Perspectives on Adoption. In: Hibbs, E. D. Adoption: International Perspectives. International Universities Press, pp. 3-5, pp. 7-8, Madison, Connecticut.

⁴ Watson, K. (1994). «The history and future of adoption». Keynote address, North American Council on Adoptable Children. Reprinted in Family Matters, February, p.2

⁵ Triseliotis, J. (2000). «Επίκαιρα θέματα στην πολιτική και πρακτική της υιοθεσίας στη Βρετανία» στο Υιοθεσία, Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική. Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ». Αθήνα. Γρηγόρης, σ. 7

⁶ Καλούτση-Ταυλαρίδου, Α. (1970). Συμβολή στην κατανόηση προβλημάτων υιοθεσίας. Η διαταραχή της ταυτότητας της υιοθεσίας. Αθήνα. Εμμ. Ροδάκης & Σία, σ. 2

⁷ Παρασκευόπουλος, Ι. (1971). Εμπειρίες και απόψεις των θετών γονέων για τον θεσμό της υιοθεσίας. Θεσσαλονίκη. Π. Πουρνάρα, σ. 9

⁸ Παρασκευόπουλος, Ι. Ψυχογλωσσική ανάπτυξη, κοινωνική προσαρμογή και σχολική επίδοση των θετών παιδιών. Ιωάννινα. Ψυχογλωσσικών και Παιδαγωγικών Εργαστηρίων Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις δύο έρευνες, οδηγούν στη εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων και στη διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων για τη βελτίωση του θεσμού της υιοθεσίας στην Ελλάδα.

A. Η ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Το ερευνητικό πλαίσιο

Το ερευνητικό πλαίσιο που βασίστηκε η ποσοτική έρευνα αποτελούν το ισχύον ελληνικό δίκαιο (ν. 2447/1996) για την τέλεση της υιοθεσίας των ανηλίκων, τα Π.Δ. και οι νόμοι που ακολούθησαν συμπληρώνοντας τις διατάξεις της ισχύουσας νομοθεσίας, καθώς και η Σύμβαση της Χάγης, όπως κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 3765/2009.

Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Η παρούσα μελέτη έχει σκοπό τη ψυχοκοινωνική προσέγγιση του θεσμού της υιοθεσίας διερευνώντας τις γνώσεις, τις απόψεις και τις εμπειρίες των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και των άλλων συμμετεχόντων στην έρευνα με στόχο τη βελτίωση της πρακτικής σε επαγγελματικό επίπεδο και την προώθηση αλλαγών στο πλαίσιο της εργασίας τους με τη βιολογική και τη θετή οικογένεια.

Πρωτοτυπία έρευνας

Η παρούσα έρευνα μπορεί να θεωρηθεί πρωτότυπη, επειδή μελετά τις γνώσεις, τις απόψεις και τις εμπειρίες των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και τα πορίσματά της μπορούν να αξιοποιηθούν από τους ίδιους τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας, τους θετούς γονείς και από τις κοινωνικές επιστήμες με στόχο τη βελτίωση της πρακτικής εφαρμογής του θεσμού της υιοθεσίας στην Ελλάδα.

Παραδοχές και περιορισμοί της έρευνας

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγινε με εθελοντική συμμετοχή. Καταγράφει γνώσεις, απόψεις και εμπειρίες των επαγγελματιών που ασχολούνται με το θεσμό της υιοθεσίας σε κρατικούς και μη κρατικούς φορείς. Οι περιορισμοί της έρευνας έγκειται στην πίεση του χρόνου, λόγω των αλλαγών που έγιναν στις κοινωνικές υπηρεσίες με την καθιέρωση του θεσμού του «Καλλικράτη», την αρνητική ή αδιάφορη στάση ορισμένων επαγγελματιών να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο, λόγω συνταξιοδότησής τους, η μη προώθηση των ερωτηματολογίων στους επαγγελματίες από τους Διευθυντές των κοινωνικών υπηρεσιών και η αδυναμία άμεσης εποπτείας στους συμμετέχοντες από την ερευνήτρια κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Εργαλείο συλλογής δεδομένων / Ερωτηματολόγιο

Το εργαλείο συλλογής των δεδομένων της έρευνας είναι το ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο είναι ημι-δομημένο και αυτοσυμπληρούμενο και δόθηκε προσωπικά ή στάλθηκε ταχυδρομικά στους συμμετέχοντες. Αποτελείται από κλειστές και ανοικτού τύπου ερωτήσεις. Η επεξεργασία των δεδομένων έγινε με εισαγωγή στην Access και η ανάλυση τους με το στατιστικό πακέτο SPSS.

Μέθοδος συλλογής των Δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων έγινε σε δύο φάσεις: Η πρώτη φάση πραγματοποιήθηκε το 2009 και περιλαμβάνει την πιλοτική έρευνα. Κατά την πιλοτική έρευνα έγινε έλεγχος του ερωτηματολογίου ως προς την εξωτερική του εμφάνιση, τις οδηγίες συμπλήρωσης, τη σειρά των ερωτήσεων, τη διατύπωση και το χρόνο συμπλήρωσής του. Η δεύτερη φάση περιελάμβανε την κυρίως έρευνα, η οποία υλοποιήθηκε από τον Οκτώβριο 2010 μέχρι τον Μάρτιο 2011 σε όλη την Ελλάδα.

Δομή Ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από πενήντα (50) συνολικά ερωτήσεις και η δομή του διακρίνεται σε έξι (6) Μέρη:

- Α' Μέρος: Δημογραφικά στοιχεία
- Β' Μέρος: Εμπειρία σε ζητήματα υιοθεσίας
- Γ' Μέρος: Η διαχείριση της ενημέρωσης της υιοθεσίας
- Δ' Μέρος: Ο ρόλος των επαγγελματιών
- Ε' Μέρος: Επαγγελματική κατάρτιση των επαγγελματιών
- ΣΤ' Μέρος: Νομικό πλαίσιο

Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 190 επαγγελματίες ψυχικής υγείας και άλλοι επαγγελματίες. Από τους 190 επαγγελματίες, 127 είναι κοινωνικοί λειτουργοί, 28 ψυχολόγοι, 12 παιδοψυχίατροι, 1 ψυχίατρος, 10 δικαστικοί λειτουργοί και 22 επαγγελματίες από άλλες ειδικότητες, εκπαιδευτικοί, επισκέπτες υγείας και διοικητικοί υπάλληλοι, οι οποίοι εντάσσονται στην κατηγορία «Άλλοι».

Πίνακας 1. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα είναι:

Φύλο	Συχνότητα	Ποσοστό %
Άρρεν	16	8,4
Θήλυ	174	91,6
Σύνολο	190	100,0

Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν από το σκοπό και τους στόχους της έρευνας είναι τα εξής:

1. Είναι σημαντικό να ενημερώνονται τα υιοθετημένα παιδιά για την υιοθεσία τους;
2. «Πότε», ποια ηλικία θεωρείται η πιο κατάλληλη, ώστε να ενημερώνονται τα υιοθετημένα παιδιά για την υιοθεσία τους;
3. Είναι σημαντική η παρακολούθηση της θετικής οικογένειας για την προσαρμογή παιδιού μετά από την υιοθεσία του;
4. Πόσο σημαντική είναι η ηλικία των θετών γονέων στην καλή έκβαση της υιοθεσίας του παιδιού;
5. Πόσο καταρτισμένοι και εξειδικευμένοι είναι οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας, κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, παιδοψυχίατροι, ψυχίατροι στο θέμα της υιοθεσίας;
6. Είναι αναγκαία η λειτουργία της διεπιστημονικής επιτροπής στη βελτίωση του θεσμού της υιοθεσίας;

Αποτελέσματα

Από την επεξεργασία των δεδομένων προέκυψαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

Πίνακας 2. Πόσο σημαντικό θεωρείτε να ενημερώνονται τα υιοθετημένα παιδιά για την υιοθεσία τους;

	Συχνότητα	Ποσοστό %
1. Καθόλου	2	1,1
2. Πολύ λίγο	0	0,0
3. Λίγο	2	1,1
4. Πολύ	19	10,0
5. Πάρα πολύ	167	87,9
Σύνολο	190	100,0

Η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτώμενων του δείγματος σε ποσοστό 87,9% θεωρούν ότι είναι πάρα πολύ σημαντικό να ενημερώνονται τα υιοθετημένα παιδιά για την υιοθεσία τους. Η καταλληλότερη ηλικία για την ενημέρωση θεωρούν ότι είναι 3-4 ετών και πρέπει να έχει ενημερωθεί οπωσδήποτε μέχρι 6 χρονών. Αναφορικά με την παρακολούθηση της προσαρμογής του παιδιού μετά από την υιοθεσία του από την κοινωνική λειτουργό της υπηρεσίας που τέλεσε την υιοθεσία του παιδιού διαπιστώνεται ότι μόνο 48,9% των ερωτώμενων του δείγματος δηλώνουν ότι γίνεται παρακολούθηση της οικογένειας.

Οι συμμετέχοντες στο δείγμα ρωτήθηκαν πόσο σημαντική θεωρούν την ηλικία των υποψηφίων θετών γονέων για την υιοθεσία του παιδιού. Οι απαντήσεις φαίνονται στο διάγραμμα που ακολουθεί:

Διάγραμμα 1. Η ηλικία των υποψηφίων θετών γονέων για την υιοθεσία παιδιού

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων του δείγματος θεωρούν «πολύ σημαντική» την ηλικία των υποψηφίων θετών για την υιοθεσία ενός παιδιού και ακολουθεί το «πάρα πολύ σημαντική».

Όσον αφορά στην εξειδίκευση των επαγγελματιών, διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει εξειδίκευση στα θέματα της υιοθεσίας και οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας λειτουργούν βασιζόμενοι στην εμπειρία τους και στην ανταλλαγή απόψεων με άλλους συναδέλφους τους. Επίσης, οι συμμετέχοντες στην έρευνα ρωτήθηκαν για την λειτουργία διεπιστημονικής επιτροπής.

Πίνακας 3: Συμφωνείτε με τη συγκρότηση διεπιστημονικής επιτροπής;

	Συχνότητα	Ποσοστό %
Ναι	178	93,7
Όχι	12	6,3
Σύνολο	190	100,0

Είναι φανερό ότι το 93,7% των συμμετεχόντων συμφωνεί με τη λειτουργία της διεπιστημονικής επιτροπής, η οποία θα ασχολείται με το θεσμό της υιοθεσίας πριν από την υιοθεσία του παιδιού, κατά την υιοθεσία και μετά από την υιοθεσία του.

Συζήτηση-Συμπεράσματα

Από τα αποτελέσματα της έρευνας, διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων, θεωρεί ότι είναι πάρα πολύ σημαντικό να ενημερώνονται τα υιοθετημένα παιδιά για την υιοθεσία τους. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με τα πορίσματα της έρευνας των Hindle και Shulman το 2008 που υποστηρίζουν ότι τα υιοθετημένα παιδιά, τα οποία γνωρίζουν για την υιοθεσία τους μπορούν να ενσωματώσουν τις εμπειρίες και τα συναισθήματά τους στην ανάπτυξη και διαμόρφωση της ταυτότητάς τους⁹. Η Lifton επισημαίνει την αίσθηση της απώλειας, του πόνου, του κενού, του αποκλεισμού και της απόρριψης που συνοδεύουν την υιοθεσία¹⁰. Οι ερωτήσεις που απασχολούν ένα υιοθετημένο άτομο είναι: «αν ήμουν επιθυμητό», «αν με αγαπούσαν», «αν άξιζω να με αγαπούν» και «για ποιους λόγους με έδωσαν για υιοθεσία;». Τα αναπάντητα αυτά ερωτήματα μπορεί να το οδηγήσουν σε μύθους και φαντασιώσεις, σε δυσκολίες προσαρμογής, σε έλλειψη ή χαμηλή αυτοεκτίμηση, μαθησιακές δυσκολίες, καθώς και σε αρνητική εικόνα για τον εαυτό του. Συνυπάρχουν συναισθήματα κατάθλιψης, απελπισίας, ενοχής, θυμού και έντονου άγχους. Το νέο στοργικό, σταθερό και θετικό περιβάλλον μπορεί να ανατρέψει τις αρνητικές εμπειρίες. Δεν είναι όμως μόνο το οικογενειακό περιβάλλον που παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας του υιοθετημένου παιδιού, αλλά ακόμη το συγγενικό και το κοινωνικό περιβάλλον. Οι συναισθηματικές δυσκολίες που παρουσιάζει το παιδί εγκυμονούν ψυχολογικούς κινδύνους και άπτονται της ειδικής αγωγής, καθώς απαιτείται εξειδικευμένη αντιμετώπιση από τις κοινωνικές υπηρεσίες. Η άποψη αυτή ενισχύεται ακόμη περισσότερο από τα

⁹ Hindle, D., & Shulman, G. (2008). The Emotional Experience of Adoption. A psychoanalytic perspective. London and New York, Routledge.

¹⁰ Lifton, B. J. (1988). Lost & Found. The adoption experience. University of Michigan Press, Ann Arbor.

αποτελέσματα της παρούσας έρευνας ότι τα υιοθετημένα άτομα σε σχέση με τα μη υιοθετημένα άτομα παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες. Οι επαγγελματίες πιστεύουν ότι οι ιδιαιτερότητες συσχετίζονται με τις αυξημένες συναισθηματικές ανάγκες των υιοθετημένων παιδιών και το δύσκολο ιστορικό της βιολογικής τους οικογένειας. Διαπιστώνεται ότι, όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία του παιδιού που υιοθετείται τόσο πιο συχνά εντοπίζονται συναισθηματικές δυσκολίες. Τα αποτελέσματα μελετών του Τρισελιώτη έδειξαν ότι το υιοθετημένο παιδί βλέπει τον εαυτό του διαφορετικό από τα άλλα παιδιά, κυρίως όταν προέρχεται από άλλη εθνικότητα, πολιτισμό ή φυλή, όπως συμβαίνει με τις διακρατικές υιοθεσίες¹¹. Η παραδοχή των διαφορών εκ μέρους της θετής οικογένειας, διευκολύνει την καλή επικοινωνία και οδηγεί στην ισορροπία και τη σταθερότητα της οικογένειας.

Σε ό,τι αφορά την άποψη των συμμετεχόντων σχετικά με την ηλικία που θεωρούν πιο κατάλληλη να ενημερωθεί το παιδί για την υιοθεσία του, κυριαρχεί η άποψη ότι θα πρέπει να κυμαίνεται ανάμεσα στο τρίτο και στο τέταρτο έτος που το παιδί αρχίζει να κατανοεί έννοιες. Η Eldridge τονίζει ότι το πιο σημαντικό για το υιοθετημένο παιδί και αυτό που έχει μεγαλύτερη ανάγκη είναι να του επιτραπεί να νιώθει ελεύθερο να εκφράζει με άνεση τα αντιφατικά του συναισθήματα, θετικά και αρνητικά, χωρίς το φόβο ότι οι γονείς του θα το επικρίνουν. Τότε, το ψυχικό τραύμα αρχίζει να επουλώνεται και το παιδί νιώθει ανακούφιση και ασφάλεια¹².

Η ηλικία των υποψηφίων θετών γονέων είναι ένα ζήτημα που προκαλεί πολλές συζητήσεις μεταξύ των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και έχει απασχολήσει πολλούς μελετητές, αφού σε ορισμένες περιπτώσεις η μεγάλη διαφορά ηλικίας θετών γονέων και παιδιού, αποτελεί αιτία εμφάνισης έντονων συγκρούσεων. Κάποιοι συμμετέχοντες υποστηρίζουν ότι η διαφορά ηλικίας θα πρέπει να μειωθεί διότι οι αντοχές των υποψηφίων θετών γονέων μειώνονται με αποτέλεσμα να αδυνατούν να αντεπεξέλθουν με άνεση στις ψυχοκοινωνικές ανάγκες του παιδιού τους. Επικρατεί η άποψη που επισημαίνει την ανάγκη ευελιξίας στα ηλικιακά όρια και την κατά περίπτωση εξέταση των υποψηφίων θετών γονέων. Επίσης, από την έρευνα, προκύπτει η ανάγκη της επαγγελματικής εξειδίκευσης των συμμετεχόντων επαγγελματιών που ασχολούνται με την υιοθεσία, η αναγκαιότητα λειτουργίας διεπιστημονικής επιτροπής και ο εκσυγχρονισμός του θεσμού της υιοθεσίας γενικότερα.

B. ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Σκοπός και Στόχος

Σκοπός είναι η συλλογή πληροφοριών που αφορούν στις σκέψεις, τα συναισθήματα, τις αντιλήψεις, τις εμπειρίες και τις απόψεις των θετών γονέων και των υιοθετημένων ενηλίκων σε σχέση με την εμπειρία της υιοθεσίας, στοχεύοντας ταυτόχρονα στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων που θα συμβάλλουν στην καλύτερη διαχείριση της υιοθεσίας από τους επαγγελματίες, το παιδί και τη θετή του οικογένεια.

Παραδοχές και Περιορισμοί

Στην παρούσα έρευνα, υπήρξαν περιορισμοί σχετικά με τη μεγάλη συσσώρευση του ποιοτικού υλικού και τη στάση ορισμένων αρμοδίων κοινωνικών υπηρεσιών απέναντι στην έρευνα κατά τη φάση της προσέγγισης του δείγματος. Το πλούσιο υλικό που συγκεντρώθηκε από τις συνεντεύξεις των τριάντα μητέρων, των τριάντα πατέρων και των τριάντα υιοθετημένων ενηλίκων, από την μια πλευρά αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα για τη συλλογή και επεξεργασία των ποιοτικών δεδομένων, από την άλλη όμως, δημιούργησε δυσκολίες κατά την ανάλυση και επεξεργασία του. Άλλοι περιορισμοί ήταν η αρνητική ή η αδιάφορη στάση των κοινωνικών υπηρεσιών να επικοινωνήσουν με θετές μητέρες, θετούς πατέρες και υιοθετημένους ενήλικες. Επιπρόσθετα, υπήρχε δυσκολία προσέγγισης των υιοθετημένων ενηλίκων, επειδή οι υιοθετημένοι ενήλικες μπορούσαν να κληθούν μόνο από τους κρατικούς οργανισμούς/ιδρύματα. Βασικοί παράγοντες μείωσης των περιορισμών της έρευνας αναφέρεται η ελεύθερη επιλογή και η γραπτή συναίνεση των θετών γονέων και των υιοθετημένων ενηλίκων που συμμετείχαν στην ερευνητική διαδικασία. Άλλοι σημαντικοί παράγοντες ήταν η σχέση εμπιστοσύνης που εγκαθιδρύθηκε μεταξύ των συμμετεχόντων και της ερευνήτριας, η ανάγκη και η προθυμία τους να μιλήσουν για τα βιώματα και τις εμπειρίες της προσωπικής τους ζωής και η διάθεσή τους να εκφράσουν με ειλικρίνεια τις σκέψεις, τα συναισθήματα, τις επιθυμίες τις αντιλήψεις και τις απόψεις τους. Η μαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων θεωρείται ότι δεν επηρέασε σημαντικά τους συμμετέχοντες.

Πρωτοτυπία της έρευνας

Η πρωτοτυπία της έρευνας βασίζεται στον τρόπο προσέγγισης των θετών μητέρων, των θετών πατέρων και των υιοθετημένων ενηλίκων με τη μέθοδο της «εις βάθος συνέντευξης», η διερεύνηση των εμπειριών, των σκέψεων, των συναισθημάτων και των απόψεών τους, μέσω του ονείρου και του σχεδίου της οικογένειας. Η συνέντευξη

¹¹ Triseliotis J., ό.π.,σσ. 238.239

¹² Eldridge, S. (2003). Parents de Coeur. Comprendre l'enfant adopte. Albin Michel S.A., Paris.

αποτελείται από τρεις βασικούς θεματικούς άξονες όσον αφορά τις Μπότερες και τους Πατέρες: 1. Η Υιοθεσία Πριν και Μετά. 2. Ο Γονεϊκός Ρόλος. 3. Η Ψυχική Διεργασία της Ενημέρωσης του Παιδιού για την Υιοθεσία του. Επίσης, από τρεις άξονες αποτελείται και η συνέντευξη των Υιοθετημένων Ενηλίκων: 1. Η Θετή Οικογένεια. 2. Η Ψυχική Διεργασία της Ενημέρωσης του Παιδιού για την Υιοθεσία του. 3. Η Βιολογική Οικογένεια. Τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας μπορούν να αξιοποιηθούν από τους επαγγελματίες που ασχολούνται με την υιοθεσία, τις θετές οικογένειες, τις υπηρεσίες που σχεδιάζουν και υλοποιούν προγράμματα επιμόρφωσης και να συμβάλλουν στο άνοιγμα του ερευνητικού πεδίου για το θεσμό της υιοθεσίας.

Η Ερευνητική Διαδικασία

Η διεξαγωγή της ερευνητικής διαδικασίας διήρκησε από τον Ιούλιο του 2010 και ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2011 στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και Πάτρα, ύστερα από την επίσημη έγκριση ίδρυσης και λειτουργίας αρχείου με ευαίσθητα δεδομένα από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Ο ερευνητικός σχεδιασμός περιελάμβανε τη διεξαγωγή πιλοτικών συνεντεύξεων με τη μέθοδο της ημιδομημένης συνέντευξης από δύο μπότερες, δύο πατέρες και δύο υιοθετημένους ενήλικες. Ο σκοπός της πιλοτικής έρευνας ήταν ο έλεγχος των θεματικών αξόνων της συνέντευξης, των κατηγοριών, η σειρά, η διατύπωση και η κατανόηση των ερωτήσεων, καθώς και η χρονική διάρκεια της συνέντευξης. Η διεξαγωγή της κύριας συνέντευξης έγινε με τη μέθοδο της ημιδομημένης συνέντευξης με τη χρήση μαγνητοφώνου και απευθυνόταν σε πληθυσμό 30 μπότερων, 30 πατέρων και 30 υιοθετημένων ενηλίκων. Η ερευνητική διαδικασία υλοποιήθηκε σε τρεις φάσεις: Τη φάση πριν από τη συνέντευξη, η οποία περιελάμβανε την επαφή με τις κοινωνικές υπηρεσίες, τη φάση κατά τη συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε η διεξαγωγή της συνέντευξης και τη φάση μετά από τη συνέντευξη που έγινε η διαδικασία της καταγραφής των σημειώσεων που αφορούσαν τη συνέντευξη.

Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Στην παρούσα έρευνα, η απομαγνητοφώνηση των ενενήντα (90) συνολικά συνεντεύξεων, απαιτούσε μία επίπονη, επίμονη και χρονοβόρα διαδικασία, η οποία ήταν απαραίτητη, προκειμένου να γίνει η μετατροπή του προφορικού λόγου σε γραπτό κείμενο και στη συνέχεια να γίνει η επεξεργασία του.

Τα βήματα που ακολουθήθηκαν για την ανάλυση και ερμηνεία των ποιοτικών δεδομένων ήταν:

1. Απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων.
2. Διάβασμα του υλικού. Εξοικείωση με τα δεδομένα.
3. Κατάταξη των απαντήσεων των συμμετεχόντων και εξάλειψη του υλικού που ήταν άσχετο με τους στόχους της έρευνας
4. Ηλεκτρονικός έλεγχος του υλικού με βάση το εργαλείο ATLAS.ti¹³.
5. Κωδικοποίηση των απαντήσεων και διαμόρφωση των απαντήσεων σε κατηγορίες
6. Ανάλυση περιεχομένου.
7. Ευρήματα-Αποτελέσματα.

Συζήτηση-Συμπεράσματα

Η ερευνήτρια κατέγραψε τα γεγονότα έτσι όπως τα αφηγήθηκαν οι συμμετέχοντες. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι το ζευγάρι βιώνει έντονο πένθος, τόσο για την απώλεια της απόκτησης βιολογικού παιδιού όσο και για την ταλαιπωρία που υφίσταται μέχρι να βρεθεί το παιδί που θα υιοθετήσει και να ολοκληρωθεί η νομική διαδικασία της υιοθεσίας του. Από την πλευρά τους, τα υιοθετημένα παιδιά βιώνουν την απώλεια της βιολογικής οικογένειας και έχουν ανάγκη να θρηνήσουν αυτή την απώλεια. Από πολύ νωρίς στη ζωή τους νιώθουν την ανάγκη να ενσωματώσουν στην αναπτυσσόμενη προσωπικότητά τους δύο οικογένειες, μία βιολογική και μία ψυχολογική. Οι υιοθετημένοι ενήλικες δηλώνουν ότι «νιώθουν καλά που ανήκουν σε μία οικογένεια, που ανήκουν κάπου» και υποστηρίζουν ότι έχουν δεχτεί πολύ αγάπη, στοργή και φροντίδα από τους γονείς που τους μεγάλωσαν.

Όσον αφορά στην ενημέρωση του παιδιού για την υιοθεσία του από τους γονείς του, οι υιοθετημένοι ενήλικες διατυπώνουν την άποψη ότι «μία σχέση και πόσο μάλλον η γονική, δεν μπορεί να θεμελιώνεται στην απόκρυψη της αλήθειας». Οι υιοθετημένοι ενήλικες στην πλειονότητά τους αναφέρουν ότι, η ενημέρωση στις περισσότερες περιπτώσεις έγινε κυρίως από τη μπότερα, η οποία ένιωθε ιδιαίτερο άγχος και ανασφάλεια τη στιγμή της ενημέρωσης. Σε πολλές περιπτώσεις οι συμμετέχοντες έμαθαν για την υιοθεσία τους στην ενήλικη ζωή τους από τρίτα πρόσωπα που μπορεί να ανήκαν στο ευρύτερο συγγενικό ή φιλικό τους περιβάλλον ή ακόμη και από τη

¹³ Ιωσηφίδης, Θ. (2008). Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Κριτική. Αθήνα.

γειτονιά. Το γεγονός αυτό τους προκάλεσε ψυχικό τραύμα με επιπτώσεις στις σχέσεις τους με τους γονείς τους. Οι περισσότεροι από τους υιοθετημένους ενήλικες που συμμετείχαν στην έρευνα υποστηρίζουν πως το παιδί πρέπει να ενημερώνεται «από την πρώτη στιγμή». Τα παραμύθια για την υιοθεσία πιστεύουν ότι βοηθούν τους γονείς στην ενημέρωση της υιοθεσίας. Είναι σημαντικό η ενημέρωση να είναι ξεκάθαρη και να γίνεται και από τους δύο γονείς. Οι γονείς έχουν ανάγκη ενίσχυσης και ενδυνάμωσης στο γονεϊκό τους ρόλο.

Η άποψη των γονέων και των υιοθετημένων ενηλίκων για τα ηλικιακά όρια των θετών γονέων είναι σύμφωνη με την άποψη των επαγγελματιών, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι είναι σημαντικό να εξετάζονται κατά περίπτωση. Επίσης, είναι σημαντική η παρακολούθηση του παιδιού μετά από την τέλεση της υιοθεσίας του. Η παρακολούθηση του παιδιού και της οικογένειας μετά από την υιοθεσία του αποσκοπεί στην παροχή συμβουλευτικής εργασίας και ψυχολογικής υποστήριξης. Η άποψη των θετών γονέων και των υιοθετημένων ενηλίκων που συμμετείχαν στην έρευνα είναι παρόμοια σε ό,τι αφορά την εξειδίκευση των επαγγελματιών που στελεχώνουν τις κοινωνικές υπηρεσίες και ασχολούνται με την υιοθεσία, καθώς και με την αναγκαιότητα λειτουργίας διεπιστημονικής επιτροπής, προκειμένου να επιλαμβάνεται σε επίπεδο διεπιστημονικότητας όλα τα ζητήματα της υιοθεσίας.

Βιβλιογραφία

- [1] Brodzinsky, D. M., Pappas, C., Singer, L. M., & Braff, A. M. (1981). «Children's conception of adoption: A preliminary investigation», *Journal of Pediatric Psychology*, Vol. 6, No 2, pp. 177-189
- [2] Brodzinsky, D. M. (1993). «Long-term Outcomes in Adoption». *The Future of Children. Adoption*. Vol. 3, No 1, pp: 153-166.
- [3] Brodzinsky, D. M., & Palacios, J. S. (2005). *Psychological Issues in Adoption. Research and Practice*. Connecticut, Praeger.
- [4] Eldridge, S. (2003). *Parents de Coeur. Comprendre l'enfant adopté*. Albin Michel S.A., Paris.
- [5] Hindle, D., & Shulman, G. (2008). *The Emotional Experience of Adoption. A psychoanalytic perspective*. London and New York, Routledge.
- [6] Ιωσφιδής, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Κριτική. Αθήνα.
- [7] Καλούτσι-Ταυλαρίδου, Α. (1970). *Συμβολή στην κατανόηση προβλημάτων υιοθεσίας. Η διαταραχή της ταυτότητας της υιοθεσίας*. Αθήνα. Εμμ. Ροδάκης & Σία, σ. 2
- [8] Lifton, B. J. (1988). *Lost & Found. The adoption experience*. University of Michigan Press, Ann Arbor.
- [9] Μανωλεδάκη -Κουνεγέρη, Έ. (2006). Ουσιαστικές προϋποθέσεις τέλεσης της υιοθεσίας ανηλίκων. Ο ν. 2447/1996 και οι νομοθετικές και νομολογιακές εξελίξεις της πρώτης δεκαετίας της εφαρμογής του. *Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδος*, τεύχος 57. Αθήνα-Θεσσαλονίκη. Σάκκουλα.
- [10] Παρασκευόπουλος, Ι. (1971). *Εμπειρίες και απόψεις των θετών γονέων για τον θεσμό της υιοθεσίας*. Θεσσαλονίκη. Π. Πουρνάρα, σ. 9
- [11] Παρασκευόπουλος, Ι. *Ψυχολογιστική ανάπτυξη, κοινωνική προσαρμογή και σχολική επίδοση των θετών παιδιών*. Ιωάννινα. Ψυχολογιστικών και Παιδαγωγικών Εργαστηρίων Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- [12] Rowe, J., M. A. (1991). *Perspectives on Adoption*. In : Hibbs, E. D. *Adoption : International Perspectives*. International Universities Press, pp. 3-5, pp. 7-8, Madison, Connecticut.
- [13] Rutter, M. (2000). «Children in substitute care: Some conceptual considerations and research implications», *Children and Youth Services Review*, Vol. 22, No 9, pp. 685-703.
- [14] Σπυριδάκης, Σ.Ι. (2006). *Υιοθεσία ανηλίκου. Εκλαϊκευμένη νομική βιβλιοθήκη*. (11). Αθήνα. Αντ. Σάκκουλα, σ. 1,2.
- [15] Triseliotis, J., Κουσίδου, Τ. (1989). *Η Κοινωνική Εργασία στην υιοθεσία και στην Αναδοχή*. Αθήνα. Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ».
- [16] Triseliotis, J. (2000). «Επίκαιρα θέματα στην πολιτική και πρακτική της υιοθεσίας στη Βρετανία» στο *Υιοθεσία, Τάσεις, Πολιτική, Πρακτικά*. Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ». Αθήνα. Γρηγόρης.
- [17] Watson, K. (1994). «The history and future of adoption». Keynote address, North American Council on Adoptable Children. Reprinted in *Family Matters*, February.